

Özet:

Makalede bütünün ontolojik estetik temelleri ortaya konurken, mimari tasarım fenomeni bütüncül olarak hermenötikte ele alınmaktadır. Özne-nesne etkileşimli bir süreç olarak mimari tasarım kapsayıcı bir tutumla anlaşılmalı ve açıklanmalı istenir. Hermenötiksel bir söylem ve metin üretimi olarak mimari tasarım süreci, bütünü farklı perspektiflerde gören farklı düşünsel geleneklere bağlı olarak sorgulanır.

Summary

The article establishes ontological esthetic foundations of the whole as the architectural design phenomenon is discussed holistically in hermeneutics. The architectural design, being a subject-object interaction process, is claimed to be understood and explained in a comprehensive way. Architectural design as a hermeneutical discourse and text production process, is interrogated relative to divergent philosophical traditions perceiving whole in different perspectives.

Anahtar kelimeler:

bütün, mimari tasarım, söylem, yorum, hermenötik

Keywords:

whole, architectural design, discourse, interpretation, hermeneutics

Mimari Tasarım / Söylem Bütünün Hermenötikselliği

Doktora makalesi

Arş. Gör. Dr. Tolga Sayın, Danışman Prof. Dr. Fatih Gorbon
MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Bina Bilgisi Bölümü

i

MSGSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bina Bilgisi Anabilim Dalı, Bina Bilgisi Programı'nda yapılan "Mimari Tasarım Eğitimi Bütüncül/Metaforik bir Yaklaşım" başlıklı sanatta yeterlik tezinden oluşturulan bir makaledir. Makale metni 13.02.2009 tarihinde dergiye ulaştırılmış, 13.04.2009 tarihinde basım kararı alınmıştır. Makale ile ilgili tartışmalar 31.12.2009 tarihine kadar dergiye gönderilmelidir.

1. "Bütün"

Ontolojik bir bakışta, varolanın bir bütün olarak kavranabilmesi için sınırlanabilmesi ve betimlenebilmesi gerekmektedir. Refleksiyona⁽¹⁾ dayanan bütün kavrayışı varolanın bir bilgi objesi olduğunu savunur. Bu durum, kişinin, kendi sınırlılığına bağlı olarak, varolan bütünü sadece bir kısmını bilebilmesidir. Refleksiyona dayalı diğer bir sorunsal; bir bütünün, kendini, varolan bir fenomen olarak göstermesi ya da gösteren şey ile özdeşleştirilmesidir. Bu durum da öznenin bağımsız bütünün/bütünlerin varlığını farkındalığıdır. Sınırlandırmaya ve betimlemeye yönelik bir bütün arayışında konstrüktif (inşa edilen) bir bütün oluşmaktadır. Bu durumda varolan bütünü kapsayan, yapılandırılmayan bir bütünün varlığı hep gündemdedir (Tunalı, 2002,18-21). Bütünün, birbiri içine geçmiş iki durumu ortaya çıkmaktadır.

1) Varolan bütün refleksiyonlu bir ilişkide nesneleşir (objection, ing.) ve bir konstrüksiyona dönüşür. Bu durum da bütün ile ilgili algısal, düşünsel

(mantıksal ve sezgisel) kapsam ve bilgi sorunu yaratır. Bütün aynı zamanda bir bilinç konusudur.

2) Yaratılmakta olan ve henüz varolmayan sanatsal bütün, nesnelleşen (objectivation, ing.) çeşitliliklerin ve karmaşıklıkların anlam kazandığı yorumsal, deneysel bir döngüdür. Geleneksel naif bir varlık/bütün kavrayışı, varolan bir bütünü bir şey, nesne olarak görür. Varolanı ideal bir veri olarak, yüzeysel, dışsal bir şey olarak kabul eder. Bu durumda, belirli bir bakış açısından görülen, algılanan, mantıksal bütün tanımlanmak istenir. Oysa "bütün" (burada özellikle üzerinde durulan sanatsal, mimari "bütün") farklı bakış açılarının oluşturduğu çokluklar birliğinden, varolan duygu, heyecan, dil, düşünce vb. öznel ve nesnel bileşenlerden oluşur. Heterojen bir bağlamı olan, bir yapıya sahip, ontik bir "bütün", varolan katmanlı bir yapıdadır. Bütünün farklı felsefeler içindeki ifadesi ya da kapsamıyla ilgili farklılıklar vardır. Örneğin düşünsel bir bütünün soruşturulmasında, "bütün" Hegel'in mantıksal

¹ Düşünüm (Reflection, ing., Besinnung alm.), Besinnung, alm. anımsama (recollection ing.), düşünüm (reflection ing.), irdeleme (consideration ing.), düşünüp-taşınma (deliberation ing.) anlamlarında kullanılır. Reflection ing. Latin dilinde, reflectere, geriye eğilmek/geri kıvrılmak/geriye yönelmekten (to bend back ing.) türetilir. Sözcüğün anlam bakımından eksiklikleri vardır. Heidegger'in tasarımılamak (to represent) veya önüne koymak (to set before) anlamlarında kullandığı vorstellen'e alm. yakın yan anlamları uygunsuz bir şekilde kendi bünyesinde taşır ve zihnin kendisini gözlemlemesi imasında bulunabilir. Heidegger'e göre Besinnung'un anlamlarından düşünüm; yönelmişlik ve peşinden gitme içeren belirgin bir yan anlamdan yoksundur. Bu sözcük, his (sinn alm., sense ing.) ve anlam (meaning ing.) ile birbirine dolanmıştır ve aynı zamanda "soruşturmaya değer olan şeye dingin, sakin bir "teslimiyet"tir (Heidegger 1998, 13, 1 no'lu dipnot).

diyalektik düşüncesinin bir sonucu olarak, metafiziksel, Platonik bir holizmle sonlanır. Mantıkçı pozitivistler bütünü, dünyanın sınırları içinde kalınarak, metafiziksel alana sığınmadan oluşturulabilecek, kapsamlı, en büyük dil sistemin iç işleyişinde ilişkilendirilebilecek ve türetililebilecek; örneğin Wittgenstein'in dil oyunlarının belirli kurallar içinde ve kuralların dönüşümüne bağlı, sonsuzluk potansiyelini taşıyan, parça-bütün ilişkilerinden oluşan bir dil sistemine dönüştürme çabasındadırlar. Adorno, negatif diyalektiğinde bütünün yapılaşmasını engelleyen, dekonstrüktivist parçalardan oluşan ve kapsamı hep ertelenen dinamik bir bütün betimler. Nietzsche'nin "hiçlik" sınırına dayanan düşüncesinde vurguladığı gibi bütün diye birşey yoktur ve bütün kurgulanan ve ilişkilendirilmeye çalışılan bir sistem kurma hayalinden başka birşey değildir. Tüm bu yaklaşımlarda belirgin bir sonuçla karşılaşılmaktadır. Bütün yaklaşımlar bütünü ele alış tutumlarına bağlı olarak hermenötikseldir (*yorumbilimsel*). Bu soruların cevapları, içinde varolunan ve kabul edilen bütünün bağlamsallığında saklıdır.

2. Mimari tasarım/söylem bütününün hermenötikseliği

Mimari tasarım/söylem, mimari tasarımın/söylemin oluşum sürecinin ve sonucunun temsilleri, ürünleri, çıktıları, verileri vb. olarak indirgenen, epistemolojik ve tasarım deneyiminin ve bu süreçteki tasarımcısının bilinçlilik durumunun fenomenolojik değerlerinin oluşturduğu bir bütündür. Mimari tasarım bilgisi nesnel olarak, öznelarasılığın yarattığı ortaklaşalıklar, nesnellikler, evrensellikler ve tikel olarak öznenin kendi içselleştirmelerine dayalı durum ve süreçlerde belirir. Mimari tasarım

sürecinde fenomenolojik olarak kendine özel, kendi-kendisinin biricik öznel bilgisi ortaya çıkar. Mimari tasarım bilgisi, bütünün deneyimlenmesi ile içselleştirilir. Mimari tasarımda nesnel ya da öznel bilgi; mimari bütünün olumlanması, kabul edilmesi, yasalaşması ve uç noktada olumlanarak evrenselleşmesi ya da olumsuzlanması, göreceli olarak kabul edilmemesi ve uç noktada hiçleşmesi döngüsünde sonsuz olarak tekrar tekrar ele alınması ile oluşur. Mimari tasarımda/söylemde bütünün ele alınışında, geleneksel üç ana görüş belirgindir. Bu görüşler birbirine eklenerek günümüze dek ulaşırlar (*Sayın, 2007, 9*). İdealist ve pozitivist geleneklerin tamamlayıcısı olarak eleştirel gelenek mimari tasarım/söylem bütününün hermenötikseliğini de çerçeveslendirir.

1) İdealist gelenek: Bütün metafiziksel olarak özdeşliklerle tanımlanır ve idealleştirilir. Bu durumda, bütün, bireyin bilgisinin sınırlarındadır ya da bilinmeyen, tahminde bulunulan bir mantıksal, sezgisel sistematiklik ile açıklanabilir. İdeal olan evrensellikte aranabilirken; sanat bu bütünden pay alırken, onu taklit edebilir. Görüneni olduğu gibi, geneli, tümeli, özü ya da ideal gerçekliği -düzeltilmiş gerçekliği-yansıtır. (*San, 2004, 39*) Rasyonel düşüncenin ideal bütünü olumlamaları; özdeşliklerle tek-bütüne varan tarihsel, ideal, evrensel bütüne ulaşma/bütünleşme düşüncesine dönüşür.

Vitruvius'un "Mimarlık Üzerine On Kitap"ında tanımladığı mimari bütün, kozmos düşüncenin ürünü olarak, evrensel doğrulara bağlı, ideal, biçimci bir düzen mimarlığıdır. Antik Yunan mimarisinin izindeki Batı mimarlığı, 18. yy. sonuna kadar tek bir mimarlık (*ideal biçim dili*) olduğuna inanır. 18. yy. sonlarının neo-klasik mimarisi, dönemin her bir mimarının Antik Yunan'ı ayrı ayrı

yorumlamasına rağmen, halen Vitruvius'a başvuran eklektik bir mimariye dönüşür.

(Karatani, 1996, 34)

2) Pozitivist gelenek: Bütün, indirgemeler, farklılıklar üzerinden parçalama ve veriler üzerinden açıklanır. Parçalardan yeni -indirgenmiş- bütünler oluşturularak ve onları biraraya getirerek en kapsamlı bütüne ulaşılabileceği inancı hakimdir. Bu durumda bütünü olumlama, dünyanın sınırlarında pozitivist geleneksel bakış açısının yarattığı dikotomilerin ve ayrışmaların, analitik yaklaşımların oluşturduğu parçalı konumdan yola çıkılan bir süreç olarak görülebilir. Pozitivist gelenek, açıklamaya dayalı mantıksal, sezgisel akıl yürütmeler, genellemeler, soyutlamalar, belirlemeler, indirgemeler ve biçimselleştirmeler ile süregelen parçalardan yola çıkarak bütünü oluşturur ya da parçalanamaz olanları olumlar. Cordemoy (1706), mimarlığın özünü, serbest bir şekilde ayakta duran kolon olarak tanımlarken, (Frampton, 1997,14) Descartes'ın rasyonalist/analitik yaklaşımı mimarlıktaki karşılığını ilk olarak Laugier 1753'te bulur. (Frampton, 1997) Laugier, mimari bütünün temelinde kolonların, kirişlerin ve kırma çatıların olduğunu belirler.

Modern mimarlık, 20. yy. başlarında, "sanat olarak mimari" görüşündeki sanat ile mimarlığı birbirinden ayırır ve "inşaat olarak mimari" tanımını yapar. (Isosaki, 2006, 13) Mimari tasarımda fonksiyon, strüktür ilişkisi çağın gerekliliğine uygun bir biçimle ifade edilmek istenir. Temsil ve anlam çokluğu o dönemde gündemde değilken, tek doğru olarak mekan, işlevi temsil eder. Böyle bir biçimselleştirme, post-yapısalcı düşüncenin, mimari bütün üzerindeki etkilerini göstermeye başladığı 1960'lı yıllara kadarki mimari tasarımlarda görülür. Post-yapısalcı teoriyle birlikte, dildeki sentaks ve

mimari biçim mantığı arasında kurulan analogiler ile biçimci yaklaşımın dönüşerek sürdürüldüğü görülür. Mantıksal, biçimci alt yapı, modernist mimari bütünün evrensel olduğu varsayılan temellerindedir. Le Corbusier, kozmos inancının son pozitivist temsilcisi olarak, Descartes'ın dualistik-analitik görüşünün izinde, mimari bütünü büyük ve evrensel bir sistem olarak görür. Onun "modulor"u özne-nesne dualizmine bağlı olarak, kültür ve tarihten soyutlanmış tek ve nesnel insan modelini ortaya koyar. İdeal insan; ölçülmüş ve standart/evrensel birim insandır. Platon'un mimar tanrısı, tanrısal mimarlık adı altında, tüm yaşama evrensel bir düzen getirmek isterken, bunun ancak tarihin ve kültürün anlamsal içeriğinden koparılmış, soyut Platonik biçimlerle gerçekleştirilebileceğine inanılmaktadır. Mimari biçim, tek biçim (yapı bloğu) ve tektoniği üzerinden yapılan biçimsel türetmeler içinde makinaya dönüşür. "Uluslararası stil" olarak tanımlanan modern mimarlığın doruk noktası; anlamın yok edildiği, göstergesinin gösterileni kaybettiği biçimci bir mimarlıktır. Biçimin sentaktik yapısının sınırlandırıldığı, tanımlandığı ve manifestolarla güvence altına alınan modern mimarlık, kapalı bir sistemdir. Modern mimarlık, Saussure'ün yapısalcı yaklaşımın temelinde tanımladığı, doğal dil⁽²⁾ (language) ve göstergeler sistemidir. Mimari tasarım, Wittgenstein'in Tractatus Logico-Philosophicus (2006) adlı yapıtında belirttiği gibi, tıpkı doğal dilde olduğu gibi, kendi gramerine uygun bütünlerin (sözcüklerin) kompozisyonunun oyunudur. Dualistik ayrışmalarda belirli bir düşünsel bütün ortaya koyan; kozmos-kaos, nesne-özne, teori-tarih, akıl-deney, biçim-içerik ayrışmaları 20. yy. postmodernizmine kadar mimarlık üzerinde hep kavram çiftlerindeki birinci

terimlerin, kozmosun, nesnenin, teorinin, aklın ve biçimin etkin olduğu bir paradigma (Kuhn, 2003) yaratır. Mimari yapıtın sentaktik, semantik ve pragmatik olarak ele alınması, dil-mimarlık analojisi kaynaklıdır. Ancak mimarlık-dil çalışmalarında, göstergebilimin tarihsellik içermeyen semantik boyutu, anlama ilgili yeterli açıklımı yapamaz. Mimarlık üzerine sentaktik çalışmalar, modernizmde kesintiye uğrayan, ancak post-yapısalcı düşünceyle birlikte tekrar gündeme gelen, mimarlıkta yeni biçim arayışı, geçmişin analizi, tipoloji oluşturulması ve geleceğe dönük parça-bütün ilişkilerinden, sentaktik biçim oluşturma mantığı geliştirilmesi üzerine kuruludur. Temelinde mekan ve mekan bileşenlerinin olduğu atomcu bir yaklaşım ve mimari öğelerin türeme mantığı ile ilgilidir. Mimarlıkta, biçim-içerik, mantık-dil tartışmaları ve yorumları, dil olarak mimari bütünüün anlaşılmasını ve yorumlanmasını sağlarken; mimari tasarımın geçmiş şimdi ve gelecekle ilgili bağlantılarını kurmasına yardımcı olmaktadır. Mimari biçim dilinin, doğal dil olarak görüldüğü ve yapısalcı görüş eksenli çalışmalardan sonra post-yapısalcı mimarlık çalışmaları, yapay dil olarak, mimari bütünüün biçim-içerik katmanlarının çoğaltılması ve kapalılığın sınırlarının muğlaklaşmasına neden olur. Mimar, işlevselliğine, mekana ve tektoniğine bağlı özellikler ve ilişkiler olarak mimari bütünüü tipleştirebilir. Sentaks belirleyici bir çalışma, kent ölçeğinde, tarihselliğin analizine bağlı tipleştirme çalışmaları, Aldo Rossi'nin (2006) "kent mimarlığı" teorisiyle ortaya çıkar. Tarih içerikli tipolojilerin ve morfolojilerin sürekliliğini savunan ve mimari bütünüü anlam ve ideolojiden soyutlayan teori, mantık-akıl eksenli oluşu

sebebiyle, neo-rasyonalist olarak adlandırılır. Robert Venturi (1991) "Mimarlıkta Karmaşa ve Çelişki" adlı yapıtında, anlamın özüne yönelik bulguları popüler biçimlerde ve imgelerde arar. Resimsel ve ikonik ifadelerde ve çağrışımlarında, yani görünende, yüzeyde ve popüler olanda aranan anlam, tarihçi post-modern mimarlarca mimarlığın tektoniğinin tekrarı olarak yorumlanır. Venturi, kartezyen modernist mimarlığın, anlamı reddeden biçimci yaklaşımına karşı, biçimin (göstergenin) yarattığı anlamı gündeme getirerek Batı mimarlığında anlamdan kaynaklanan, o ana kadar reddedilmiş belirsizlik, kararsızlık ve çelişki yaratan durumları saptayarak içerik ve anlam sorununu gündeme getirir. Venturi, modernizmin semantiğini diğer dönemlerin mimarlığıyla yorumlar. Neo-pozitivistlerin sentaks ile anlam arasında kurdukları bağa benzer bir bağ arayışı, kentsel boyutta, tarihin ve kültürün anlam boyutunun da devreye girişiyle, Critica Semantica kuramcılarında görülen arayış, kültürel ve tarihsel bağlamda gelişen mimarlığın mekansal özelliklerinin, yatay, düşey, eğik, bölücüler, ayırıcılar vb. sentaktik yapısının ortaya konması ve buna bağlı bir anlam üretiminin açıklanmasıdır. (Yücel, 1999, 36) Mimarlık tektoniğinin, sentaktik boyutta, atomcu/parçacı olarak ele alınışı tarihsel ya da ondan soyutlanmış arketip tanımlamaları oluşturur. Mimarlık üzerine semantik çalışmalar, arketip ve onlardan türeyen ikincil, üçüncül biçimler için anlam tanımlamalarının araştırılmasıyla ortaya çıkar. Buradaki problem, tıpkı neo-pozitivistlerin ilk dönemlerinde yaptıkları gibi ve Frege'nin resim kuramında öge'nin tek anlama gönderimde bulunduğu savıdır (mantık-anlam özdeşliği ve tek-doğru, referrans

ilişkisi). Düz anlam olarak tanımlanan bu biçim-anlam ilişkisi, mimari bir biçim sözlüğü olarak tanımlanabilir. Hatta bu uç noktada evrensel ansiklopedik bir sözlüğe dönüştürülebilir.

Mimarlık dilbilim karşılaştırmalarında biçim-anlam ilişkilendirmeleri hep tektonik düzeyde, doğal dilin düz anlamına yönelik semantik alanda yapılmıştır. Ama bütününde bunun, doğal dil (*language*) düzeyinde olmadığı çağrışımlarla, yan anlamların ortaya çıktığı poetik boyut çok daha büyük bütünlerin ve ilişkilerin ortaya çıktığı bir boyuttur. (*Yücel, 1999,38*)

Mimarlık, sadece temsil etmek için yapılan bir şey olmayıp kendi kendine ifade değeri önemlidir. Dilin poetik düzeyinin yarattığı mecazlar sistemi, neyi anlattığının ya da temsil ettiğinin ötesinde, kendi başına bir olgu olarak ortaya çıkar. Wittgenstein'in Tractatus

Logico-Philosophicus adlı yapıtında öne sürdüğü şey durumlarına karşılık gelen, tek bir resme denk düşen bire bir eşleme olamamaktadır.

Mimari bütünün varlığının kültürel bir yansıma olarak ortaya çıkışı ve yapısalcı bir yaklaşımla biçim ve mekan ilişkilerini mantığa oturtma çabaları, soyut geometrilere ya da tarihten süzülerek gelen tipoloji mantığında, Batı kültürünün kendi sanatı ve mimarlık dili üzerinden tanımlanır ve dolayısıyla kapalı bir sistemdir. Aldo Rossi, anlamsal içeriği, derin yapıda, morfolojide, tipolojide, düşünsel, mantıksal ilişkilerde ve tarihte arar. Rossi, kent mantığının, toplumsal hafızanın bir yaratisi olduğunu savunur. Mantık tipoloji içinde oluşurken, hafıza ise ancak bu tipolojinin mantıklı varlığıyla olur. Rossi'nin, Batı kültürüne ait mimarlık sentaktığı tanımlamalarından sonra, farklı kültür ve kullanıcı profiline uygun mimarlık dili oluşturma çabası, Alexander'ın (1977) "örüntü dili" tasarım

mantığındadır. Kullanıcı-gösterge pragmatik ilişkisinden çıkarılan örüntülerin, analizine ve sentezine dayalı tasarım mantığı, Rossi'ninkinden farklı olarak daha insancıl çevreler yaratma için önerilir. Pragmatik yaklaşımda, C. Alexander'ın "örüntü dili" tek dilden değil, farklı örüntülerin ele alınabileceği (mimari örüntüler olmak zorunda değil) çevreci, yumuşak demokratik bir tasarım aracı oluşturur (*Yücel, 1999, 43*).

Mimarlıkta çok-kültürlülüğün, çok-konumluluğun anlam türetmeleri pragmatik alanda gündeme gelmektedir. 1950'lerden sonra pragmatik yaklaşım, dilin temel işlevinin iletişim olduğunu öne sürer. Wittgenstein, Felsefi Soruşturmalar (1998) adlı yapıtında, "dil oyunları" ve "hayat formları"nın, dilde sonsuz biçim ve içerik oluşturma olasılığının varlığına dikkat çeker. (*Altınörs, 2003,132*) Biçim-içerik arasındaki temsil boyutunun yarattığı anlam kaymalarının, konuşmada pragmatik anlam boyutunun, dilin figuratif (*mecazi*) kullanımları içeren yaratıcılığının mimari alandaki karşılığı, mimarlığın poetiğinin keşfi olarak tanımlanabilir.

3) Eleştirel/Hermenötik gelenek:

Eleştirel/Hermenötik gelenek bütünün parçalar üzerinden betimlenirken, bütünün, parçaların toplamından daha fazla bir şey olduğunu kabul eder. Dolayısıyla parçalar arası ilişkileri ve bütünün bağlamını göz önünde bulundurur. Bu sırada, özne-nesne etkileşiminden kaynaklanan, göreceliliklerin yarattığı muğlaklıkların farkındalığında bütüne yönelmedeki değişkenlikleri betimler. Geçmiş, şimdi ve geleceğe yönelik spekülasyon yapar. Bütünü sürekli yorumlarken, eleştirel bir yaklaşım olarak, özdeşleşmelere ve genelleştirmelere duyulan kuşkular ve bütünü oluşturan farklılaşmalara bağlı olarak, bütünü birbirinden ayrı ancak etkileşimli parçalar olarak görme

düşüncesi belirginleşir.

Mimari tasarımın, pozitivist gelenekte “problem” olarak ve daha sonra “eğreti tanımlı problem” revizyonuyla ele alınışı, tasarım süreç ve durumlarının matematiksel ve mantıksal temsillerle aktarılma isteği, tasarımın olgusal yanının gözardı edilmesine sebep olur. Tasarımın fenomenolojik ele alınışı, her şeyden önce sürecin hermenötiksel bir süreç olduğunun kabulüne dayanır. Bütün, teorik ve pratik olarak, öznenin yönelimlerinde belirir. Bu yönelme yorumsaldır.

2.1 Mimari tasarımın/söylemin fenomenolojisi

Mimari tasarımın/söylemin fenomenolojisinde, tasarımda dilsel ve varoluşsal iki eksenin ortaya çıktığı görülür. Mimari tasarım-oyun analogisi, mimari tasarımın fenomenolojisini açıklamakta yardımcı olmaktadır. Oyun olarak mimari tasarım düşüncesinin temsili olarak “dil oyunu” (Wittgenstein); aynı zamanda metinler arasındaki dil okumalarını (yorumları) içerir. Dolayısıyla dile getirmelerde, çok anlamlı değerler içerir. Dile odaklanma, aynı zamanda, dilin kullanımına ve dilin ortaklaşalığının yarattığı kuralların (gramer) yorumuna yönelik, dilbilimsel bir zemin hazırlar. Dilin ortaya konuşu ve dili kullanmadaki yeterlilik, ustalık, mimari söylemde/tasarımda:

1) Düşüncenin dile getirilişi
2) Dile getirilmiş düşüncenin (kavramın) temsili olarak söylemsel ya da metinsel, ikinci bir temsil alanının sorgulanmasıdır. Mimari tasarım/söylem, bütünün oluşumunda, deneyime konstrüktif/yapıcı bakışta, Wittgenstein’in dil oyunlarındaki doğal dilin gramerinin yarattığı sembollerin düzenlenmesinde ve bunların yorumlanmasında dilin eylem ve ifadelere getirdiği düzen; sınırlılık ve kapalılık yaratır. Benzer şekilde,

Chomsky’nin dilbilimsel (*linguistik*), iletişim yeterliliği (*competence ing.*), semantik boyutta, kurallar sisteminin, rasyonel “tüm dillerin temelindeki genetik, evrensel gramer içinde” (Bozkurt, 1994, 84) kurallılığında, yeniden inşasını amaçlar (rekonstrüksiyon). Gadamer’in felsefi hermenötik düşüncesi, iletişim bakımından yeterli olan konuşucuların temel deneyimleri üzerinde refleksiyonda bulunur. (Habermas, 2002a, 235)

Varlığa yönelen ve dil ile hakiki olanın, dil olarak sunulan varlığın özüne yönelik bir yorum, diğer bir oyunu (Gadamer) ortaya koyar. Oyun, dile odaklanmak yerine (dil oyunu) dili; varlığın, hakiki olanın kendisi olarak gören, varoluşsal anlamaya yönelir. Dil, iletişim aracı olmasından öte, “kendi gerçekliğini/hakikatini iletişim süreci içinde kazanan” (Gadamer, 1995a, 404) bir mimari tasarım düşüncesi olarak; bir iletişim durumundan diğerine (bir bağlamdan diğerine) geçiş (örneğin: diyalog-temsili) sırasında, bir şeyi yeterli düzeyde dile getiren, bir dil oyunundan başka bir dil oyununa (bir paradigmadan diğer paradigmaya) tercüme gerektirir. Aynı zamanda doğru anlamaya yönelik bu deneyim, bilinmeyen, anlaşılmasını, bilinen ya da daha önceden deneyimlenerek anlaşılmuş olana ya da soyut olanı somut olana göre anlamayı ya da tercüme etmeyi içeren metaforik süreçler içerir.

Farklı dil türleri incelenerek pragmatik ilişkide ele alınan analitik “dil oyunları”, (Wittgenstein, 1998, 15) yaklaşımından farklı olarak; Gadamer, dil oyunu yaklaşımını hermenötik için yetersiz bulur (Gadamer, 1995b, 24) ve varlığın dil olduğu düşüncesinden yola çıkar. Dil, hakikat yaklaşımıyla, mimari tasarım süreci; tarihsel bağlarıyla, öznelerle, bütünleşik; daima geçmişe dönük, hermenötik anlamının beklenmedik şekilde ortaya

çıkan ve kendinin sözle anlatılamayan hakikatini oluşturan, geçmişin dökümanlarındaki (örneğin; *edebî/özgün metinler ve tasarımlar*) şeyi incelemenin karşılıklı ilişkide olduğu bir süreçtir. Hakikatin farkına varılması için, analitik temeller gerekiyorsa; söyleme dayalı akıl yürütme daima daha sonra sahneye çıkar (*Misgeld, 2002,77*).

2.2 Mimari tasarımın/söylemin yorumsallığı

Yorum -hermenötiksel alanda- köken bakımından aracılık ilişkisinden, farklı dillerin konuşucuları arasındaki aracılık etme/tercüme işlevinden doğmuştur. Daha sonra anlaşılması zor metinlerin şifresini çözmeye dönüşmüştür. Önceden belirlenmiş anlamıyla, dilin merkezi konumuyla, felsefi bilince sunma anında yorum; Nietzsche ile başlayan, bütün bir pozitivist meydandan okumaya ve uç noktada nihilizme (*hiçliğe*) dönüşür. Dünya ile insan arasında tam aracılığın bütünüyle kurulamamasını sağlayan şey yorumdur ve bu ölçüde bir şeyin bir şey olarak anlaşılmasının -metaforik düşünmenin- biricik fiili yakınlık/bilinç ve bilgidir/veridir (*Gadamer, 2002,294*). Palmer'a (*2003, 105*) göre, hermenötik, iki farklı yönelişi barındırır. Biri genel anlamda (*yaşantı/deneyim aracılığıyla bütünü kavranması*) anlama teorisiyle ilgilidir. Diğeri hermenötiksel problemin yani dilsel bir metnin yorumunda mevcut bileşenlerin ne olduğu; yani bir çözümleme konusudur. Bir anlama teorisi, başlangıç noktası olarak, yaşanmış deneyimleri ve anlama olgusunu ele aldığı anda hermenötikle daha ilgili olur. Düşünce, fikirden ziyade, tüm canlılığı ile bir olguya odaklanmış olur ve anlama olgusunun fenomenolojisi haline gelir. Hermenötiksel problem, anlama olgusunun özel bir oluşumu

olarak, daima dil, diğer bir ufuk ve tarihsel olarak metne (*mimarlık düşüncesi/söylemi/nesnesi*) nüfuz etme ile ilgilenmektedir. Bu anlama olgusu daima günümüzle ilgili bir anı içerir. Yukarıdaki iki yönelişle bağlantılı, akıl ve deneyimin sınırlılığının yarattığı ve dolayısıyla indirgemeler içeren, yorumsal mimari tasarım/söylem bütününün arayışında, yorumun yürüdüğü, birbiriyle bağlantılı iki eksen bulunmaktadır. Birinci eksen; teorik ağırlıklı yorumunda, özne-nesne, biçim-içerik dualizmlerini içeren, yorumda mantık-dil, dil-yapı ilişkilerinin kurulduğu, Aristo-akıl-pozitivistizm, mantık/dil-yapı ve dilbilim-işaret teorisi (*göstergebilim*) eksenidir. Bu eksen söylemde "metin modelini" oluşturur. İkinci eksen; yukarıdaki disiplinlerin bütünleştirildiği ve aşılına çalışıldığı, Platon-akıl-varlık/tarih, fenomenoloji eksenini üzerinden dilde / söylemde "dialog modeline" götürür. Hermenötik çağdaş yorumlarında, bu iki eksen, varlık ve dil ilişkisini yaklaştırma çalışmaları görülmektedir. Varoluşçu düşüncede, varlıkların ve öznelerin birlikte varoluşunda, "mutlak bilgi"; ancak -metaforik düşünmede- gönderimde/atafta bulunacağı şey, dilbilimsel çerçevenin dışında ya da dilden bağımsız, nesnenin statüsü ve dile getiriliş şeklinin ötesindedir. Mutlak bilgi, nesnenin, kendisi ve özneye arasındaki ilişki ya da ilişkilerle ilgili problemle-praksiste- karşı karşıya kalacağı, fenomenolojik bir bağlamın içinde doğar. (*Arslan, 2002, 6*) Eğer mimari tasarımda / söylemde yorum, dahil olduğu birinci eksendeki gibi göstergebilimsel alanda, gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkinin sonsuza dek açık uçlu olarak diğer işaretlere ya da izlere "gönderimde" bulunması ise; bir bağlantılar yaratma eyleminde, bu "anlamlar zincirinin"

uzlaşım olarak bir arada tutulmasıyla bütüne dönüşür. İkinci eksen de anlamın gerçekleşmesi ve iletişimin oluşması, yorumlayanların “ufuklarının kaynaşmasına” bağlıdır. Hermenötiksel döngüde⁽⁴⁾, metnin kendi anlam boyutu, yorumun dinamizmini oluşturur (Palmer, 2003, 55).

Diyalog modelinin hermenötiksel, kavramsal çerçevesinde, birbirinden ayrılamayan iç içe geçmiş iki anlamsal boyuttan söz edilebilir. Diyalog sürecinde, bağlamın, mimari tasarımın/söylemin yorumu üzerindeki etkisi ve tamamen bunun içinde olarak, diyalog aktörlerinin kendi-kendiliğinin aşkın veya içkin fenomenolojik refleksiyonunun dinamikleridir. Bilinç ve deneyim, fenomenolojik bir yaklaşımda önem kazanırken, hermenötiksel düşünme, metin yorumlarına ağırlık vermektedir. Mimari tasarım/söylem ilişkilerinde bütünlük olarak düşünülmeli gereken metin ve diyalog modellerinin hermenötiksel/eleştirel, kavramsal çerçevesi, bağlam-bilinç etkileşimi ve deneyim sürecini etkiler.

Öncelikle, mimari tasarım düşüncesi-dil ilişkisinde, düşüncenin, dilde içsel ya da dışsal (sözlü ve yazılı) temsilinin ve mimari tasarım olgusunun, söylem ve metin olarak görülüşü ve mimari tasarım düşüncesinin dildeki temsili, hem söylemsel/davranışsal hem de maddesel (maket, çizim vb.) çifte temsili barındırır. Bu bağlamda, metin daha çok mimari tasarım düşüncesinin maddeselliği / nesnelliği ve eylemselliği olarak görülmektedir. Hermenötiksel-eleştirel bir tabanda ele alınan mimari tasarım süreci, diyalog modelinde yapısalcı ve post-yapısalcı metin modelleriyle bütünlüştür. Dilbilimsel metin modeli⁽⁵⁾, -mimari tasarımda-yorumun semantiği ve pragmatikliğiyle ilgiliyen ve daha çok

açıklamaya dönükken, diyalog modeli-aynı zamanda negatif diyalektiği de kapsayan, hermenötik düşüncenin pratiğidir ve anlamın peşindedir. Hermenötiksel metinlere (tasarımlara) yönelik fenomenolojik deneyim; diyalog ortamında, yorumcusunun entelektüelliğiyle söylemler. Diyalog, fenomenolojik olarak, hem karşılıklı söylem değiş tokuşu, hem de kişinin kendi içselleştirmelerinde yaptığı sorgulama ve anlama olarak belirir.

Metnin - mimari tasarım metninin-, yorumun temelinde, dilsellik yapısı içinde, merkezi bir kavram olarak karakteristiği; kendisini yalnızca yorumla bağlantı içinde ve yorum açısından anlaşılması gereken, otantik veri olarak sunabilmesidir.

(Gadamer, 2002,294) Hermenötiksel bir kavram olarak metin, analizin nesnesi durumundaki bir üretim ürünü olarak görülmez; bütünüyle bir “ara ürün” (zwischenprodukt’ alm.), anlama olayındaki soyutlama içeren bir faz (evre), yani her evrenin gerektirdiği izolasyon içeren, anlama olayındaki bir evredir.

(Gadamer, 2002, 295) Metnin, linguistik kullanımda, okunabilirliğinden/ yorumlanabilirliğinden; yalnızca bir biçemi değerlendirmek ya da bir tercüme yapılarak için, minimum bir nitelendirme istenildiğinde, daha iddialı bir anlamda söz edilebilir. (Gadamer, 2002, 296) Böylece fenomenolojik iki farklı metin söz konusudur. Mimari tasarımda söylem anının ara evrelerindeki eskizler, modeller, birer ara ürün/metin olarak belirirken; onlara her geri dönüşte, bir metin sorunu olarak, belleğin birer izine dönüşürler⁽⁶⁾. Bu metinler, yorumcunun söyleminin, mimari tasarım metninin, kendi başına göstergelerden oluşan ve spekülatif olarak başka birşeye atıfta bulunan metninden ayrılır. Herhangi bir mimarlık nesnesi (metni), tekrar tekrar ele

⁴Schleiermacher ve Dilthey’in metodlaştırma arayışının dışında hermenötik döngü ya da daire yorumu farklı farklı yorumlanmaktadır. Schleiermacher yorumun epistemolojisini psikolojik bağlamda ele alırken, Dilthey tinsellik/tarihsellik bağlamında genişletir. Bir tarafta tarihsel bilginin içinde aranan nesnellikler üzerine epistemoloji oluşturma isteği diğer tarafta Heidegger’in epistemolojiden uzaklaşarak varlık alanına kayan fenomenolojik yaklaşımı, mimari tasarımda bilgiye ulaşma ve bu bilgiye ulaşmada varlığın nasıl düşünülmesi gerektiğiyle ilgili bir perspektif oluşturmaktadır. Bu perspektifte belirli bir yöntemin olup olmadığına dair tartışma sürmektedir.

⁵Metin modelinde söylemin, yapısal ve post-yapısalcı yaklaşımların dışarıdan bakışlarında metnin söylemi olarak, anlatıda (narrative) eylem; post-yapısalcı bakışla, yaratıcısından (öznen) koparır ve metni ve okuyucuyu (yorumcu) ön plana çıkarır.Yapısalcı görüş olay ve varolanlardan oluşan hikayeye, anlatının bileşenlerinin ne olduğunu; söylemde ise, bileşenlerin nasıl oluştuğunu araştırır. Söylem ise, anlatı metni, eylemler, karakterler olaylar ve ortamlardan oluşur (Sözen 1999,48-49) Söylem ile metin kavramları arasında tam bir uzlaşma dayanmayan kapsam sorunu bulunmaktadır, çünkü söylemler metin üretebileceği gibi metinler de söylem üretebilmektedir. Yapısalcı ve post-yapısalcı söylem teorileri sözlü ve yazılı söylem yerinde, metin kavramını kullanır. (Sözen 1999,35)

⁶Diyalog modelinde Ricoeur’e (2002,101) göre hermenötik metni barındıran söylem: 1) Daima zamansal olarak şimdiye gerçekleşir. 2) Daima bir kişiye aittir ve karmaşık bir göstergeler takımı aracılığıyla konuşucusuna atıfta bulunur. Söylem anı, kendi kendine de atıfta bulunur. 3) Daima birşey hakkındadır. Betimlemek, açıklamak ve temsil etmek iddiasında bulunduğu bir dünyaya atıfta bulunur. Dilin sembolik işlevinin gerçekleştiği yerdir. 4) Bütün mesajların mübadele edildiği yerdir. Bu düşünceden yola çıkarak: Söylem; sözlü, yazılı ya da sözsüz(davranışsal ve eylemsel) olabilir ve metinleşebilir. Diyalog ortamının sağladığı dil pratiğinde söylem den anlaşılana, sosyal bağlamda gerçekleşen, söylem anındaki pragmatik ilişkidir. Metin, günlük dilin kullanımında, “sabitlenmiş bir söylem” olarak, “söylem anı” içindeki güncel nesnelleşmeler ve dışallaştırmalarda görülürlerdir. Ricoeur’ün modelinde “açıklama” (metin modeli) ve “anlama” (diyalog modeli) arasında hermenötiksel döngü oluşur.

alınan, onun içinde olunan ve ona nüfuz edilmeye çalışılan bir edebi ya da poetik, özgün ve otantik-önceden söylenmiş bir şeylerin tüm (dilbilgiselliğiyle) kurallarını, edimlerini, kendisine göre düzene soktuğu için (Gadamer, 2002, 308) başka bir metne atıfta bulunmayan- bir metin olarak ele alınır. Bu linguistik kullanımıyla, edebi metin olarak mimari tasarım/ söylem bütünü - retoriksel bir kompozisyon-, kendisini bir sanat eseri olarak ayırdeden, yeni ve eşsiz bir “doğruluk” türüne sahiptir. Orada bir sözcük -mimari eleman ya da düşünce-, hemen hemen, yerine başka bir sözcük konulamayacak şekilde, gerçekten hiçbir muadili bulunamayacak özel bir biçimde “durur.” (Gadamer, 2002, 316)

Mimari tasarım sürecinin karakteristiğinde tasarım; deneyimleyen kendi içselliğinde düşünüm ve dışsallaştırmalar ile hermenötiksel bir döngüdür. Söylem ve anlam üreten bu döngü, diyalog ortamında, etkileşimli olarak, bir söylem mübadelesine / değiş tokuşuna (exchange, ing.) dönüşür. Mübadele kavramı, aynı zamanda, bir anlamın diğeri yerine kullanılabilmesi fikrini verme amacıyla – metaforik olarak- kullanılmaktadır. (Sözen, 1999, 37) Söz ve yazı karşılığını bütünleştiren söylem (Sözen, 1999, 34) genişletilmiş bir metindir (Mills, 1997, 9). Mimari tasarım süreci diyalog etkileşimlerinde söylem; eskiz model ve yazıda, geniş anlamda, dil davranışlarıyla ve göstergeleri olan eylemleriyle, düşünme, hissetme ve arzulamalardan oluşan “yaşama formlarının”, mimari tasarıma taşınmalarıyla, metaforlaşır. Söylemler, interaktiflikten -söylem anından- uzaklaşarak interaktif olmayan metinlere dönüşebilirler. Mimari söylemler, öznelerarasılık ve metinlerarasılığın yarattığı belirsizliklerde,

metinler ise (mimari nesnel bütünler) sürekli değişen söylem üretmelerine bağlı olarak, tekrar tekrar yorumlanabilirler. Diyalog modelinde, söylem üretme süreci olarak mimari tasarım ve söylem olarak tasarım; tasarımcısıyla bütünleşik olarak nesnelliğiyle, evrenselliğiyle, geçerliliğiyle ve tarafsızlığıyla değil güçlülüğüyle (Sözen, 1999, 17) açıklanabilir. Mimari tasarım sürecinde yorumun sona ermesi ya da sürekliliği; bütünü kapanması, bütünü olumlama ve dolayısıyla göstergebilimsel biçimin ve anlamın sonlanmasına karşılık, yorumun sonsuza dek sürmesi arasındaki pratik tercihtir. Esas fark, “yapısalcı” yaklaşımın tasarım olgusunu durağan, ideal bir “metin” olarak ele alışı ile “post-yapısalcı” yaklaşımın yorumu sonsuz bir süreç olarak kabulünde tasarımın süreçselliğine eğilmedir. Bütüncül olanın anlaşılmasına yönelik olarak mimari tasarım; “söylem” içinde metin oluşumlarını da kapsayan, ancak sürekli devingenlik gösteren, sonsuz bir yorumdur. Post-yapısalcı yorum düşüncesi, geleneksel her şeyin yeni baştan yorumlanması ve ilişkilendirilmesi üzerine kuruludur. Mimari tasarım/ söylem süreci, eğer tercihler ve olasılıklar bütününe göstermek üzere, pratik zemine oturtulacak bir oyun ise; burada önemli olan geleneğe bağlı olmaktan çok; bağlı olma ya da olmama, süreklilik ya da süreksizlik salınımının farkındalığı içinde yapılan, tarihsel olan doğal dilin, diyalog (soru-cevap ilişkisi) ortamındaki, eleştirel tasarım bilincidir. Her iki durum da kendine has yaratıcılık ve yorum değerleri taşır. Dolayısıyla; gelenek eğer bilindik ve geçmiş izlere yönelme ise; “yorum farkı”, yaratıcılığın özünü oluşturacaktır. Bu da ancak mimari tasarımın / söylemin tarihsel durumunu

ve kendi kendinin farkındalığına bağlıdır. Habermas'a (2002b, 228) göre, "Sınırlar deneyimlenerek fark edildiği sürece, kültürel gelenekler, artık mutlak gelenekler olarak konumlandırılmazlar." Teorik yorum arayışı ve geleneksel bilme ve görme bakış açılarından farklı olarak sonsuz yorum arayışı; hakikatin olmadığı, kesinlikten yoksun, "önceden hazır olmayan" anlamın, farklı bakış açılarına göre çoğaldığı dilde, pratikte ortaya çıkar. Foucault'a göre, sonsuz yorum, 16. ve 17. yy. allegorik ve günümüz göstergesel yorumunda da, benzerlikler üzerine kurulu, temsillerden oluşan bir "sonsuz aynalar oyunu"na dönüşür (Foucault, 1990, 60).

Tasarım deneyiminde, tarihselliğin, geçmiş, şimdi ve gelecekle bağlantısı kurulurken ve bilgiye ulaşırken, bilgiyi kavramlaştırırken, sınıflandırırken ya da tipleştirirken benzerlik / farklılık ve andırım, yorumlama eylemlerinde bir araya gelirler. Dilbilimsel bir yorumda bir kelimenin diğeriyle değiştirilmesi, Derrida'ya göre (Ormitson ve Schrift, 1990, 3) yorumun yorumla tamamlanması (supplementation, ing.) ya da yeniden yazımıdır (reinscription, ing.). Nancy'ye göre, (Ormitson ve Schrift, 1990, 3) metnin diğeri aşılması vb. metaforik post-yapısalcı yorumlar, sürekli olarak, hermenötik döngünün epistemolojik ve metafiziksel temellerinin bağlamsallığını ve göreceliliğini vurgular.

Derrida, (Arslan, 2002, 47) hermenötik proje olarak tanımladığı geleneğin karşısına "yorumlayıcı müdahalenin belirlenemezliği" düşüncesiyle çıkar. "Dönüştürücü yorum etkinliği", hermenötüğün belirli bir yorum stratejisinin içinde, doğru kabul edilen anlamın dışında, ifade edilebilir birçok anlamın bulunduğu ve belirli bir yorumlayıcı hiyerarşiler stratejisi kurmak yerine;

metnin anlamlarının arayışını askıya alır ve anlamlardan birinin tercih edilmesini zorunlu kılar. Derrida'ya göre, başlangıcı ve sonu olmayan yorumun, yapının, göstergenin, oyunun, kökensel ve sonuçsal iki yorumu vardır.

1) Yorum, göstergeler oyunu ve düzeninden kaçan, yorumun zorunluluğu olarak, hakikatin veya kökenin şifresini çözmeye çalışır.

2) Yorum, artık kökene dönmeyerek, oyunu onaylayarak, oyunun sonunu sabitleyebileceğinin rüyasını gören insan varlığının ötesine geçmeyi dener. Yani kendi sınırlılığını aşmaya çalışır. Temsil sorununda esas olan, bir tarafta bir anlamın sabitlenmesi, yani semantik dönüşümler çeşitliliği altında değişmeksizin kalan bir anlam ile diğer tarafta, anlamın çok-anlamlılığını yaratan bağlamın / dilin belirlenmesi olasılığıdır. Süreç, uç noktada, yorumun hiçbir zaman bir bütüne dönüşmemesi ve parçalar olarak kalması ya da belirli bir sona dönük olarak yönlendirilmesi ve beklenen bütüne ulaşması olarak görülebilir. Yaratıcılık açısından sınırlı gözükmese de, sınırlandırılmış / kapalı bütünlükler oluşturmada, dilin tekrarlar ile ele alınışı ve gittikçe yoğunlaştırılan yapı özelliği de yaratıcı bir yaklaşım olarak görülebilir. Ancak, indirgeme boyutunun, her iki durumda da kapsamlı olması, bilincin yüksek olduğu yaklaşımları destekler.

Eco'ya (2001, 10) göre;

"Sanat yapıtı biricikliği çerçevesinde, dengeli bir organik bütün olarak tamam ve kapalı; aynı zamanda özgünlüğünü zedelemeyen pek çok farklı biçimde algılanıp, yorumlanmaya elverişli olmasıyla açık yapıdadır. Böylece bir yapıtın her algılanışı onun hem bir yorumu hem de bir performansdır, çünkü yapıt her

algılanışında yepyeni bir perspektife kavuşur”.

Bu durum, sanat yapıtının, mimari tasarım sürecinde henüz varılmakta olan estetik bütünün, hermetiksel bir metin olarak belirmesidir. Sanat yapıtı ve mimari bütün, doğal dil gibi belirli göstergeler ve kodlara sahip bir yapının dışında, kendi poetiğini ya da yapay bir dil olarak çok-anlamlılığı barındırmaktadır. Mimari dil, yansıma ve temsil etme dışında kendi kendine ifade değeri gösterir. Bu bakış, göstergebilimsel olarak, yapısalılıktan post-yapısalılığa dönüşüm olarak görülebilir. Bu bağlamda, mimari tasarımda/söylemde, sonsuz iki tür bütün yorumu hedeflenebilir.

1) Sürekli tekrarlar ve sınırlandırılmış kapalı bir sistem içinde bütünler arayışı: Böyle bir yorum; gelenekselliği, ön kabulleri ve biçimleşmeyi doğurur. İdeal ve evrensel bütünün arayışıdır.

2) Sürekli, ırsak düşüncelerle, ötekine ilerleyen açık bir sistemde bütünler arayışı. Bu süreç eleştirel yorumdur. Anlık yaratılandan oluşabilecek yeni bütün arayışıdır.

Göstergebilimsel bir yorumla, günümüzde, mimari tasarımda/söylemde, bütünün oluşturulmasına yönelik eğitimin çeşitli dönemlerinde, süreksizlikler de içeren, mimari tasarım/söylem üzerinde etkili bu iki yaklaşımın açılımı:

1) Kapalı sistem görüşüyle mimarlık tektoniği bağlamında bakış: Mimarlığı, mimarlık üzerinden anlatması ve dolayısıyla dil-mimarlık ilişkisinde, özellikle, modernizmden kalan mekan-işlev ilişkisinin belirleyici olduğu ve dilin kapalı sisteminin kendi kendini türetmesidir. Maddesel tektonik bileşenlerin ve tarihsel tipolojilerin biçim gramerinin gündemde olduğu bu tavırda, görünenler üzerinden bir çalışma kolaylığı sağlamaktadır. Semantik ve sentaktik

anlam arayışı belirir. Anlamın öznenen bağımsızlaşığına, evrenselleştığıne inanılır.

2) Açık sistem görüşüyle gönderim (*referenc, ing.*) bağlamında bakış: Biçim-içerik şemalarında ve daha kapsamlı olarak poetik (*sözbilim*) mimarlığın mekansal anlamlarının öne çıkışıdır. Estetik boyutunun açık uçlu ele alınışı ve biçim-içerik tartışmalarının farklı katmanlarda gündeme getirilmesidir. Mimari anlam pragmatiktir, özne-dünya etkileşiminden doğar ve mekansallaşır. Yukarıdaki gibi, bütünün tanımlanmasında belirli bir sınırın varlığı ve bu sınırın içindeki parçalanmalar, farklılaşmalar, bu parçalanmaların aralarındaki ilişki ve ilişkilerin kendi iç yapısının karakteristiğini ortaya koyan kurallar, sistemleşmiş düşünceler oluştururken; sistem kurmaya yönelik her istek, Frankfurt Okulu'nun vurguladığı gibi tam olarak haklı çıkma ihtiyacına dayanır. Adorno'nun eleştirel düşüncelerinde temelleri bulunan dekonstrüktif düşünce, her türlü oluşturulacak yapının bozumu mantığı üzerine kurulur.

Kavramsallaştırılan, konstrüksiyon haline sokulan ve kendi üstüne kapanan bir bütün, dilin hapishanesinden, kapalılığından, mantık ve gramerin belirleyiciliğinden çıkarılmak istenir. Dekonstrüktif tutum, yapıları ve onların temsillerinin düzenini parçalamak, yeniden kurgulamak ister. Bu kurgulama biçimsel ve düşünsel anlamda dengesizliği, dinamizmi barındırmaktadır. Hegel'in kurgusal, metafiziksel ve holizm ile sonuçlanan ve kapanan statik bütünü ile Nietzsche'nin rastlantısallıklar içeren, hiçlikle sonlanma problemi arasındaki yorumsal uzlaş, Adorno'nun negatif diyalektiğindedir Jay, (2001, 7). Adorno'nun parça-bütün ilişkisi düşüncesini iki metaforla tanımlar. Birinci metafor,

karmaşık bir fenomenin dinamik ve karşılıklı biçim değiştirici yapısını oluşturan, çekici ve itici yanları arasındaki ilişkinin ortaya konduğu, karşılıklı etkileşimi anlatmak için kullandığı “güçler alanı” (*Kraftfeld, alm.*) metaforudur. Diğer bir metafor, ortak paydada toplanmaya, bir temel tözde ya da bir ilkede toplanıp, bunlara göre anlamlandırmaya direnen değişim içindeki öğelerin, bir tümlük oluşturmaktan çok karşılıklı etkileşim içindeki varlıkları ile meydana getirdikleri durumu ifade için, Benjamin’den aldığı, astronomiye ait bir terim olan “yıldız kümesi”dir (*constellation, ing.*). Fenomenlerin, tek bir bütün içinde eritilemeyecek, öznel ve nesnel, kültürel ve toplumsal, tarihsel ve doğal yanlarının her birinin ele alınışında bir diğerinin de ele alındığı, hiyerarşik olmayan eşdeğerli bir tutumdur. Böyle bir yapı, aralarında hiçbir ilişkinin bulunmadığı göreceli bir kaos olmayıp, hiçbir zaman belirli tek bir biçim içinde kalmayan, gerçekliğin her an kurulan ve yıkılan, oluşan ve gelişen olumsuzlamalarının, diyalektik bir modeli olmaktadır (*Jay, 2001,7*).

Adorno, “hem o hem bu” mantığını reddederken kurgulanan ya da haklı çıkartılan doğruların mutlaklığını kabul eder. (*Dellaloğlu, 2003,39*) Ancak bu haklı çıkarışın içindeki yanlışın farkındalığı, sürekli olumsuzlamanın yarattığı gerilimle, sonsuz bir diyalektiğe dönüşecektir. Diyalektik, düşüncelerin kendi kendilerini niteleyecekleri yerde; kendilerine karşıt bir konum edinecekleri en uç noktaya varacak aşırılaşmalar boyunca ilerleyebilir. Eğer bu kurgu dil içinde yapılacaksa, konuşma dilinin hakim olduğu pragmatik alan, bütünü kapsamının en geniş olduğu, her türlü konstrüksiyon ve dekonstrüksiyonun yapılabildiği, sınırlarının, ilişkilerinin

ve düzeninin sürekli değiştiği, dinamik bir bütün fırsatı sağlamaktadır.

Dekonstrüktivizme göre, dil mutlak değildir. Kırılan ve parçalanan bir olgudur. Adorno’nun, dilin sınırlı olduğu görüşü ve dilin dışına çıkılarak, mantığını yıkarak oluşturulabilecek “bilinçfelsefesi”, onun negatifiklik (*olumsuzlama*) üzerine kurulu diyalektiğinin bir sonucudur.

Diyalektik düşüncede sanat yapıtı türetilirken, eleştirel düşüncenin sonsuz olumsuzlamasına karşılık, sonsuz biçime girebilme ve sonsuz anlama sahip olma özelliğine sahip bütünde; biçimin sınırsızlığı ve anlamın sınırsızlığı sonsuz ilişkiler yumağına (*Rhizome, ing. Köksap, Deleuze ve Guattari*) dönüşür. Bu arayış geleneklerden kopma olasılığını da barındırır►

KAYNAKÇA

- Alexander, C., Ishikawa, S., Silverstein, M., 1977. *Pattern Language*. NY: Oxford University Press.
- Altınörs, Atakan. 2003. *Dil Felsefesine Giriş*. İstanbul:İnkılap Kitabevi.Arslan,
- Arslan, Hüsamettin. 2002. *Hermenötik ve Hümaniter Disiplinler. Hermenötiğe Giriş*. der. 2-60. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Bozkurt, Nejat. 1994. *Eleştiri ve Aydınlanma* (felsefe incelemeleri). İstanbul: Say Yayınları.
- Dellaloğlu, Besim. 2003. *Frankfurt Okulu'nda Sanat ve Toplum*, İstanbul: Bağlam Yayınları. 3. Baskı.
- Eco, Umberto. 2001. *Opera Aperta*, (Açık Yapıt) çev: Savaş, Pınar. İstanbul:Can Yayınları. 1.Basım.
- Foucault, Michel. 1990., *Transforming the Hermeneutic Context from Nietzsche to Nancy. Nietzsche, Freud, Marx*. ed: Ormitson, G.,L., Schrift, A.,D., 59-67. Newyork.: State University on N.Y. Press,
- Frampton, Kenneth. 1997. *Modern Architecture A Critical History*. London:Thames and Hudson.
- Gadamer, Hans-Georg. 2002. *Hermenötik ve Hümaniter Disiplinler*. Metin ve Yorum. der. ve çev. Arslan,Hüsamettin, 284-319. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Gadamer,Hans-Georg.1995a. *Truth and Method*. trans: Joel Weinsheimer & Donalds G. Marshall, N.Y:Continuum. Second edition.
- Gadamer, Hans-Georg. 1995b. *Hermenötik (Yorumbilgisi) Üzerine Yazılar*.Hermenötik. der. ve çev. Özlem, Doğan, 11-28. Ankara: Ark Yayınevi.
- Habermas, Jürgen. 2002a. *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler. Hermenötiğin Evrensellik Talebi*. der. ve çev. Arslan, Hüsamettin, 231-258. İstanbul:Paradigma Yayınları.
- Habermas, Jürgen. 2002b. *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler. Gadamer'in Hakikat ve Yöntemi'nin Eleştirisi*. der. ve çev: Arslan, Hüsamettin, 200-230. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Heidegger, Martin. 1998. *Bilim Üzerine İki Ders. Bilim ve Düşünüm*. çev. Hünler, Hakkı, 13-44. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Isozaki, Arata. 2006. *Metafor Olarak Mimari, Dil, Sayı, Para. Giriş: Krizler Haritası*. çev: Yıldırım, Barış, 9-16.İstanbul: Metis Yayınları.
- Jay, Martin. 2001. *Adorno*, çev: Oskay, Ünsal. İstanbul: Der Yayınları.
- Karatani, Kojin. 2001. *Architecture As Metaphor*, Cambridge:The MIT Press, Third Printing (Metafor Olarak Mimari, Dil, Sayı, Para, çev: Barış Yıldırım, Metis Yayınları, İstanbul, 2006)
- Kuhn, Thomas, S. 2003. *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, çev: Kuyaş, Nilüfer, İstanbul:Alan Yayıncılık, 6. Baskı.
- Mills, Sara.1997. *Discourse*, The New Critical Idium, London: Routledge,
- Misgeld, Dieter. 2002. *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler. Gadamer'in Hermenötiği Üzerine*. der. ve çev: Arslan, Hüsamettin, 73-98. İstanbul: Paradigma Yayınları
- Ormitson, G.,L., Schrift, A.,D., 1990. *The Hermeneutic Tradition/From Ast to Ricoeur. Editor's Introduction*. ed: Ormitson, G.,L., Schrift, A.,D. Newyork: State University on N.Y. Press
- Palmer, Richard, E., 2003. *Hermenötik, Schleiermacher, Dilthey ve Gadamer'de Yorum Teorisi*, çev: Görener, İbrahim. İstanbul: Anka Yayınları, 2. Baskı.
- Ricoeur, Paul., 2002. *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler. Metin Modeli: Bir Metin Olarak Anlamlı Eylem*. der ve çev: Arslan, Hüsamettin, 100-125.İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Rossi, Aldo. 2006. *Şehrin Mimarisi*. çev: Gülbilek, Nurdan. İstanbul: Kanat Yayınları.
- San, İnci. 2004. *Sanat ve Eğitim, Yaratıcılık Temel Sanat Kuramları Sanat Eleştirisi Yaklaşımları*, Ankara:Ütopya Yayınevi, 3. Baskı.
- Sayın, Tolga. 2007. *Mimari Tasarım Eğitime Bütüncül / Metaforik bir Yaklaşım*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, MSGSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Sözen, Edibe. 1999. *Söylem Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite*. İstanbul: Paradigma Yayınları
- Tunalı, İsmail. 2002. *Sanat Ontolojisi*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 5.basım.
- Venturi, Robert. 1991. *Mimarlıkta Karmaşa ve Çelişki*. çev: Özaloğlu, Serpil Merzi. İstanbul: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, 1. Basım.
- Vitruvius. 1998. *Mimarlık Üzerine On Kitap*. çev: Güven, Suna. İstanbul: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları. YEM, 3.Baskı.
- Wittgenstein, Ludwig. 2006. *Tractatus Logico-Philosophicus*, çev: Aruoba, Oruç. İstanbul: Metis Yayınları.4.Basım.
- Wittgenstein, Ludwig. 1998. *Felsefi Soruşturmalar*. çev: Deniz Kanıt, Küyerel Yayınları.
- Yücel, Atilla. 1999. *Mimarlıkta Dil ve Anlam*, Seminer, TMMOB Mimarlık Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Yayını